

ПОСТАНОВА № 14
Пленуму Верховного Суду України

від 3 липня 2015 року

Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності (конституційності) положень частини третьої, абзацу четвертого та речення першого абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» у взаємозв'язку з положеннями підпункту 5 пункту 2, пункту 17 розділу I, пункту 5 розділу III Закону України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» стосовно звуження гарантій матеріального забезпечення та соціального захисту суддів у відставці положенням статті 8, частини першої статті 21, частини першої, пунктів 2, 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України

Обговоривши внесений Головою Верховного Суду України Романюком Я.М. проект конституційного подання щодо відповідності (конституційності) положень частини третьої, абзацу четвертого та речення першого абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» у взаємозв'язку з положеннями підпункту 5 пункту 2, пункту 17 розділу I, пункту 5 розділу III Закону України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» стосовно звуження гарантій матеріального забезпечення та соціального захисту суддів у відставці положенням статті 8, частини першої статті 21, частини першої, пунктів 2, 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України, керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 13, 38–41, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 5 частини другої статті 38, пунктом 5 частини другої статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Пленум Верховного Суду України

П О С Т А Н О В Л Я Є:

1. Звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності (конституційності) положень частини третьої, абзацу четвертого та речення першого абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» у взаємозв'язку з положеннями підпункту 5 пункту 2, пункту 17 розділу I, пункту 5 розділу III Закону України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» стосовно звуження гарантій матеріального забезпечення та соціального захисту суддів у відставці положенням статті 8, частини першої статті 21, частини першої, пунктів 2, 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України.

2. Для участі в конституційному провадженні за цим конституційним поданням уповноважити заступника Голови Верховного Суду України Кліменко М.Р. та заступника начальника правового управління – начальника відділу нормативно-правової роботи правового управління Верховного Суду України Берестову І.Е.

**Голова
Верховного Суду України**

Я.М. Романюк

**Секретар Пленуму
Верховного Суду України**

Ю.Л. Сенін

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ

01043, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 8

Конституційний Суд України

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПОДАННЯ

щодо відповідності (конституційності) положень частини третьої, абзацу четвертого та речення першого абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» у взаємозв'язку з положеннями підпункту 5 пункту 2, пункту 17 розділу I, пункту 5 розділу III Закону України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» стосовно звуження гарантій матеріального забезпечення та соціального захисту суддів у відставці положенням статті 8, частини першої статті 21, частини першої, пунктів 2, 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України

28 березня 2015 року набрав чинності Закон України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» (далі – Закон № 192-VIII), яким викладено в новій редакції всі положення Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон № 2453-VI).

Водночас 28 березня 2015 року набрав чинності Закон України № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (далі – Закон № 213-VIII), положеннями якого було внесено зміни до статті 141 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII та передбачено певне застереження в пункті 5 Прикінцевих положень Закону № 213-VIII щодо умов і підстав скасування спеціальних видів пенсій, зокрема й суддям у відставці.

Отже, Закон № 2453-VI *набрав чинності*, у тому числі з урахуванням редакції Закону № 213-VIII, положення якого за своєю суттю є такими, що істотно порушують законодавчо визначені до цього гарантії незалежності суддів, зокрема вони погіршують умови пенсійного забезпечення й виплати щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці *та спрямовані на ліквідування інституту відставки судді в цілому*.

З метою забезпечення конституційного порядку у сфері функціонування судової влади в Україні, забезпечення гарантій незалежності суддів, недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод під час прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів, а також реалізуючи повноваження, надане пунктом 1 частини першої статті 150 Конституції України, статтями 39, 40, 71 та 82 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 5 частини другої статті 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Пленум Верховного Суду України вважає, що положення частини третьої, абзацу четвертого та речення першого абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453-VI в редакції Закону № 192-VIII, пункту 5 розділу III Закону № 213-VIII мають бути перевірені на предмет їх відповідності положенням статті 8, частини першої статті 21, пунктам 2, 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України.

Це обґрунтовується нижченаведеним.

1. Правове обґрунтування невідповідності частини третьої, абзацу четвертого та речення першого абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII статті 8, частині першій статті 126 Конституції України.

1.1. Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається й діє принцип верховенства права. Складовою верховенства права є принцип правової визначеності, основу якого утворює ідея передбачуваності очікування суб'єктом відносин визначених правових наслідків (правового результату) своєї поведінки, яка відповідає наявним у суспільстві нормативним приписам. Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово наголошував на тому, що принцип правової

визначеності вимагає ясності й однозначності правової норми й забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними (правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011).

Такий підхід узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Зокрема, в рішенні ЄСПЛ від 28 листопада 1999 року у справі «Брумареску проти Румунії» зазначено, що принцип правової визначеності є складовою верховенства права (пункт 61). Також у рішенні від 13 грудня 2001 року у справі «Церква Бесарабської Митрополії проти Молдови» ЄСПЛ зазначив, що закон має бути доступним та передбачуваним, тобто вираженим з достатньою точністю, щоб дати змогу особі в разі необхідності регулювати його положеннями свою поведінку (пункт 109).

Частиною першою статті 126 Основного Закону України передбачено, що незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Зазначений конституційний принцип знайшов відображення і в положеннях Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII. Так, у пунктах 8, 11 частини четвертої статті 48 цього Закону зазначено, що незалежність судді, у тому числі, забезпечується належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді та правом судді на відставку. Крім того, згідно із частиною шостою статті 48 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу визначених Конституцією України гарантій незалежності судді.

Тобто гарантії незалежності суддів не можуть бути звужені чи скасовані під час прийняття нових законів і внесення змін до чинних, про що неодноразово було наголошено у правових позиціях Конституційного Суду України (зокрема, у рішеннях від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005).

Закон № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII прийнятий на основі положень Конституції України і відповідає їй у частині забезпечення гарантій незалежності суддів.

Так, відповідно до частини третьої статті 141 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII *«щомісячне довічне грошове утримання*

виплачується судді у розмірі 80 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді. За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки заробітку, але не може бути більшим ніж 90 відсотків заробітної плати судді, без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання. У разі зміни грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді, здійснюється перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання».

Зазначену норму було **прийнято**, однак вона не набрала чинності й не була практично реалізована, оскільки 28 березня 2015 року відповідно до Закону № 213-VIII частина третя статті 141 Закону № 2453-VI набула нового змісту, згідно з яким:

- 1) щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді в розмірі 60 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді;
- 2) вилучено речення щодо можливості перерахунку щомісячного довічного грошового утримання судді в разі зміни грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді.

Отже, чинна редакція статті 141 Закону № 2453-VI не передбачає право судді у відставці на перерахунок розміру щомісячного довічного грошового утримання у зв'язку зі зміною розміру грошового утримання судді. Водночас таке право є в судді Конституційного Суду України (частина четверта статті 141 Закону № 2453-VI).

Також змінами відповідно до Закону № 213-VIII до частини п'ятої статті 141 Закону № 2453-VI в редакції Закону № 192-VIII передбачено **припинення**:

- 1) в абзаці четвертому: *з 1 січня 2016 року виплати суддям у відставці щомісячного довічного грошового утримання, призначеного відповідно до цієї статті, на період роботи на посадах, які дають право на його призначення або право на призначення пенсії в порядку та на умовах, передбачених законами України «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про державну службу». На цей період призначається і виплачується пенсія відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;*

2) в абзаці шостому (перше речення): *максимальний розмір щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. Довічне грошове утримання суддям виплачується органами Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України.*

Таким чином, указаними положеннями статті 141 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 213-VIII встановлено обмеження рівня матеріального забезпечення суддів у відставці, чим допущено суттєве порушення конституційних гарантій незалежності професійних суддів, які визначалися положеннями частин третьої, п'ятої статті 141 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII, що свідчить про неконституційність його положень.

Крім того, приписами пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213-VIII встановлено застереження щодо особливостей пенсійного забезпечення осіб, які мають право на спеціальний вид пенсій, а саме: *«5. У разі неприйняття до 1 червня 2015 року закону щодо призначення всіх пенсій, у тому числі спеціальних, на загальних підставах, з 1 червня 2015 року скасовуються норми щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії/щомісячне довічне грошове утримання призначаються відповідно до законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про статус народного депутата України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про судову експертизу», «Про Національний банк України», «Про державну службу в органах місцевого самоврядування», «Про дипломатичну службу», Податкового та Митного кодексів України, Положення про помічника-консультанта народного депутата України».*

Отже, зазначеними положеннями статті 141 Закону № 2453-VI та приписами пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213-VIII фактично ліквідовано конституційно закріплений інститут відставки судді,

що слугує гарантією незалежності для працюючих суддів і є складовою його правового статусу як діючого судді.

Зокрема, обмеження щомісячного грошового утримання судді у відставці призвело до урівняння його розміру з максимальними розмірами пенсійного (грошового) забезпечення всіх категорій осіб, які мають право на отримання пенсії згідно із законодавством України.

Довічне грошове утримання суддів є однією з гарантій їх незалежності, які не можуть бути звужені чи скасовані під час прийняття нових законів та внесення змін до чинних, і це питання неодноразово було предметом конституційного розгляду за поданням Верховного Суду України (зокрема, рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, від 22 травня 2008 року № 10-рп 2008, від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005).

При цьому Рішенням Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 частина третя, речення перше, друге, третє частини п'ятої статті 138 Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 8 липня 2011 року № 3668-VI «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (далі – Закон № 3668-VI), стаття 2 Закону України від 8 липня 2011 року № 3668-VI «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» у частині поширення її дії на Закон України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів»; абзац другий пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 3668-VI, зі змісту якого видно, що виплата суддям пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) здійснюється без індексації, без застосування положень частин другої, третьої статті 42 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та без проведення інших перерахунків, передбачених законодавством, – визнані неконституційними.

Йдеться про визнання неконституційними, серед іншого, положень Закону № 3668-VI, якими довічне грошове утримання суддів у відставці обмежувалося 80 % розміру від грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді; а також обмежувався розмір пенсії або довічного

грошового утримання суддів у відставці *десятьма прожитковими мінімумами*, установленими для осіб, які втратили працездатність.

Крім того, неконституційним визнано положення статті 138 Закону № 2453–VI у редакції Закону № 3668–VI щодо припинення виплат суддям у відставці щомісячного довічного грошового утримання, призначеного відповідно до цієї статті, на період роботи на посадах, які дають право на його призначення або право на призначення пенсії в порядку та на умовах, передбачених законами України «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про державну службу». На цей період призначається й виплачується пенсія згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Водночас у Рішенні Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 зазначено, що Конституційний Суд уже неодноразово висловлював позиції стосовно гарантій незалежності суддів, зокрема суддів у відставці, які викладено ним у рішеннях від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004, від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/20, від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013.

Зокрема, в абзаці третьому пункту 4, абзацах другому, третьому пункту 7 мотивувальної частини свого Рішення від 11 жовтня 2005 року № 8-рп Конституційний Суд України зазначив, що «...конституційні принципи, на яких базується здійснення прав і свобод людини і громадянина в Україні, включаючи і право на пенсійне забезпечення, передбачають за змістом статей 1, 3, 6 (частина друга), 8, 19 (частина друга), 22, 23, 24 (частина перша) Основного Закону України правові гарантії, правову визначеність і пов'язану з ними передбачуваність законодавчої політики у сфері пенсійного забезпечення, необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і *бути впевненими у своїх законних очікуваннях*, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано, тобто набуте право не може бути скасоване, звужене.

Конституційний статус судді передбачає надання йому в майбутньому статусу судді у відставці, що також є гарантією належного здійснення

правосуддя, дає підстави ставити до суддів високі вимоги і зберігати довіру до їх компетентності та неупередженості. Аналіз норм Конституції України свідчить, що надання судді за рахунок держави матеріального і соціального захисту (заробітна плата, пенсія, щомісячне довічне грошове утримання тощо), що відповідає його високому статусу, є гарантією забезпечення незалежності».

Крім того, Конституційний Суд України в мотивувальній частині Рішення від 14 грудня 2011 року № 18-рп/2011 указав, що щомісячне довічне грошове утримання є самостійною гарантією незалежності судді та складовою його правового статусу (абзац четвертий пункту 3.2).

1.2. З набранням чинності Законом № 2453-VI утратив чинність Закон України «Про статус суддів», що призвело до зміни підходів до гарантій матеріального та соціально-побутового забезпечення суддів. Зокрема, скасовано право судді на відставку за станом здоров'я; зменшено розмір вихідної допомоги судді у зв'язку з відставкою; звужився перелік посад, час роботи на яких зараховується до суддівського стажу; змінено порядок соціального страхування суддів та внесено зміни до порядку забезпечення низки інших матеріальних і соціальних гарантій.

Згідно із частиною третьою статті 43 Закону України від 15 грудня 1992 року «Про статус суддів» судді, який пішов у відставку, виплачувалася вихідна допомога без сплати податку у розмірі місячного заробітку за останньою посадою за кожен повний рік роботи на посаді судді, але не менше шестимісячного заробітку (із змінами, внесеними відповідно до Закону України від 24 лютого 1994 року № 4015-XII «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус суддів»).

Із набранням чинності Законом № 2453-VI питання вихідної допомоги регулювалося статтею 136 цього Закону, відповідно до якої судді, який вийшов у відставку, виплачувалася вихідна неоподатковувана допомога у розмірі 10 місячних заробітних плат за останньою посадою. Законом України від 27 березня 2014 року № 1166-VII «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» цю статтю було виключено.

При цьому згідно зі статтею 133 Закону № 2453-VI було змінено принципів підходи до визначення заробітної плати суддів і її розмірів у бік її поступового збільшення.

Отже, суддя, який набув права на відставку відповідно до наявного в нього стажу не менше 20 років, однак не досягнувши віку відставки судді – 65 років, мав можливість обирати: залишатися в посаді судді або прийняти рішення про відставку. І передбачене частиною третьою статті 129 Закону № 2453-VI у редакції, яка діяла до 1 січня 2015 року, положення щодо поетапного збільшення розміру суддівської винагороди до 15 мінімальних заробітних плат у 2015 році *формувало у нього обґрунтовані припущення (правомірні, законні очікування) отримання при почесному видаленні з посади у відставку щомісячного довічного утримання на рівні, максимально наближеному до рівня суддівської винагороди.* Таким чином, багато суддів відмовилися від відставки до досягнення ними пенсійного віку, очікуючи як збільшення суддівської винагороди в майбутньому, так і отримання належного розміру щомісячного довічного утримання, що було гарантовано Законом № 2453-VI.

Положенням частини третьої статті 138 Закону № 2453-VI було передбачено розмір щомісячного довічного грошового утримання – 80 % від грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді, з можливістю збільшення за кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років, але не більше 90 % від заробітної плати судді без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання. Водночас стаття 138 Закону № 2453-VI є наступницею статті 43 Закону України від 15 грудня 1992 року № 2862-XII «Про статус суддів» (далі – Закон № 2862-XII) та її змісту.

Тому склалася об'єктивна ситуація, відповідно до якої держава Україна протягом певного строку (понад двадцять років) на конституційному (пункти 2, 9 частини п'ятої статті 126 Основного Закону України) та законодавчому (стаття 43 Закону № 2862-XII, стаття 138 Закону № 2453-VI, стаття 141 Закону № 2453-VI у редакції Закону 192-VIII) рівнях гарантувала право судді на відставку та отримання суддями за наявності стажу судді не менше 20 років *виплати щомісячного довічного грошового утримання в розмірі максимально наближеному до розміру суддівської винагороди.*

Судді, у свою чергу, мали законні правомірні очікування отримувати задекларований державою розмір щомісячного довічного грошового утримання як один з елементів гарантії їх незалежності.

Конституційний Суд України в Рішенні від 11 жовтня 2005 року № 8-рп зазначив: «В Україні як соціальній, правовій державі політика спрямовується на створення умов, які забезпечують достатній життєвий рівень, вільний і всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, честь і гідність. Утвердження та дотримання закріплених у нормативно-правових актах соціальних стандартів є конституційним обов'язком держави. Діяльність її правотворчих і правозастосовчих органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства і прямої дії норм Конституції України, а повноваження – у встановлених Основним Законом України межах і відповідно до законів. Зазначені конституційні принципи, на яких базується здійснення прав і свобод людини і громадянина в Україні, включаючи і право на пенсійне забезпечення, передбачають за змістом статей 1, 3, 6 (частина друга), 8, 19 (частина друга), 22, 23, 24 (частина перша) Основного Закону України правові гарантії, правову визначеність і пов'язану з ними передбачуваність законодавчої політики у сфері пенсійного забезпечення, необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано, тобто набуте право не може бути скасоване, звужене» (абзаци другий, третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2005 року № 8-рп).

Згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України статус суддів визначається виключно законами України. Крім того, щодо суддів у частині другій статті 127 Основного Закону України окремо визначено вимоги щодо несумісності. Так, відповідно до положень цієї статті професійні судді не можуть належати до політичних партій і профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої. Зазначені конституційні положення щодо несумісності суддів законодавець також

відобразив у частинах другій і третій статті 54 Закону № 2453-VI у редакції Закону 192-VIII.

Тобто, на відміну від усіх інших осіб, які служать інтересам держави, принцип несумісності для суддів закріплено на конституційному рівні та у спеціальному законі стосовно суддів. За рахунок заборони займатися іншою оплачуваною роботою суддям установлюються належні умови матеріального та соціально-побутового забезпечення, у тому числі гарантується високий рівень щомісячного довічного грошового утримання, який має бути наближений до рівня суддівської винагороди.

Матеріальне та соціально-побутове забезпечення, у тому числі й суддівська винагорода, є елементами статусу судді (статті 133–139 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII). Збереження наявного статусу судді, недопущення його скасування або звуження його змісту та обсягу є однією з основоположних гарантій незалежності судді. Саме на реалізацію й утвердження гарантій незалежності суддів у зазначеному аспекті Закон № 2453-VI у редакціях від 7 липня 2010 року до 1 січня 2015 року запровадив особливий порядок обчислення розміру суддівської винагороди та розміру щомісячного довічного утримання суддів. Цей порядок є своєрідним механізмом, передбаченим також і в міжнародних документах з питань організації судової влади та судочинства, що зможе захистити суддів від тиску або мінімізувати вплив на їхню незалежність і неупередженість.

Аналіз прецедентної практики ЄСПЛ дає підстави для формування позиції, що при вирішенні питань щодо порушення державами – учасницями Ради Європи положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї велика увага акцентується на дотриманні державою принципу «правомірних або законних очікувань» та захисту прав людини через призму цього принципу.

Зокрема, у справах «Пайн Велі Девелопмент ЛТД та інші проти Ірландії» та «Федоренко проти України» ЄСПЛ констатував, що відповідно до прецедентного права органів, що діють на підставі Конвенції, право власності може бути «існуючим майном» або коштами, включаючи позови, для задоволення яких позивач може обґрунтовувати їх принаймні «виправданими очікуваннями» щодо отримання можливості ефективного

використання права власності (cf., *Pressos Compania Naviera S.A. v. Belgium*, рішення від 20 листопада 1995 року, серія А, N 332, с. 21, п. 31; пункт 21 рішення ЄСПЛ у справі «Федоренко проти України»).

У межах вироблених ЄСПЛ підходів до тлумачення поняття «майно», а саме в контексті статті 1 Першого Протоколу до Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, це поняття охоплює як «існуюче майно», так і активи, включаючи право вимоги, з посиланням на які заявник може стверджувати, що він має принаймні законні очікування стосовно ефективного здійснення свого «права власності» (пункт 74 рішення від 2 березня 2005 року ЄСПЛ від *MALTZAN and Others v. Germany*). ЄСПЛ робить висновок, що певні законні очікування заявників підлягають правовому захисту та формується позиція для інтерпретації вимоги як такої, що може вважатися «активом», вона повинна мати обґрунтовану законну підставу, якою, зокрема, є чинна норма закону.

Відповідно до пункту 1 Постанови Верховної Ради України від 21 травня 2015 року № 462-VIII «Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» схвалено Заяву Верховної Ради України про відступ від окремих зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на період до повного припинення збройної агресії Російської Федерації, а саме до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих Російською Федерацією, російських окупаційних військ, їх військової техніки з території України, відновлення повного контролю України за державним кордоном України, відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України.

Водночас Україна не зробила відступу від Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а тому Пленум Верховного Суду України наголошує, що стаття 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у тому числі щодо законних очікувань стосовно ефективного здійснення свого «права

власності», а саме розміру щомісячного довічного грошового утримання, повинна застосовуватися в Україні.

Таким чином, статтю 1 зазначеного Першого протоколу слід застосовувати для захисту «правомірних (законних) очікувань» щодо певного стану речей (у майбутньому), оскільки їх можна вважати складовою частиною власності. Правомірні очікування виникають в особи, якщо нею було дотримано всіх вимог законодавства для отримання відповідного рішення уповноваженого органу, а тому вона мала всі підстави вважати таке рішення дійсним і розраховувати на певний стан речей. Тобто в зазначених рішеннях ЄСПЛ установив, що наявність «правомірних (законних) очікувань» є передумовою для відповідного захисту. У свою чергу умовою наявності «правомірних очікувань» у розумінні практики ЄСПЛ є достатні законні підстави. Інакше кажучи, «правомірні (законні) очікування» – очікування можливості здійснення певного права як прямо гарантованого, так і опосередкованого, у разі якщо особа прямо не виключена з кола осіб, хто є носіями відповідного права.

1.3. У законодавстві України та судовій практиці простежується тенденція щодо спорідненості понять «пенсія» і «щомісячне довічне грошове утримання». Водночас, не заперечуючи того, що щомісячне довічне грошове утримання судді, так само як і пенсія, є державною гарантією соціального забезпечення особи, правові категорії «пенсія» та «щомісячне довічне грошове утримання судді» як засоби соціального забезпечення є спорідненими, але не тотожними поняттями.

Конституційний статус судді передбачає достатнє матеріальне забезпечення судді як під час здійснення ним своїх повноважень (суддівська винагорода), так і в майбутньому у зв'язку з досягненням пенсійного віку (пенсія) чи внаслідок припинення повноважень і набуття статусу судді у відставці (щомісячне довічне грошове утримання). Статус судді та його елементи, зокрема матеріальне забезпечення судді після припинення його повноважень, не є його особистим привілеєм, а засобом забезпечення незалежності працюючих суддів і надається для гарантування верховенства права та в інтересах осіб, які звертаються до суду й очікують неупередженого правосуддя.

Тож щомісячне довічне грошове утримання є не тільки соціальною виплатою (пенсією), але й конституційною гарантією незалежності судді у відставці, є складовою його правового статусу як діючого судді з урахуванням правомірних (законних) очікувань на майбутнє щодо захищеного соціального статусу при почесному видаленні його з посади (відставки), яке у своєму розмірі має бути максимально наближеним до рівня грошового утримання судді, який перебуває на відповідній посаді.

Це підтверджується й міжнародними стандартами у сфері судочинства, зокрема, згідно з пунктом 54 Рекомендації CM/ Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки «оплата праці суддів повинна відповідати їх професії та виконуваним обов'язкам, а також бути достатньою, щоб захистити їх від дії стимулів, через які можна впливати на їхні рішення. Мають існувати гарантії збереження належної оплати на випадок хвороби, відпустки по догляду за дитиною, а також гарантії виплат у зв'язку з виходом на пенсію, які мають відповідати попередньому рівню оплати їх праці. Для захисту оплати праці суддів від зменшення слід прийняти спеціальні законодавчі положення».

Державні пенсії відповідно до Закону України від 5 листопада 1991 року № 1788-ХІІ «Про пенсійне забезпечення» (далі – Закон № 1788-ХІІ) можуть бути: а) трудові пенсії: за віком; по інвалідності; у разі втрати годувальника; за вислугу років; б) соціальні пенсії (стаття 6, розділ II, розділ III Закону № 1788-ХІІ) і передбачають у собі забезпечення державною принаймні мінімального соціального захисту особи у разі неможливості її претендувати на конкретний вид державної або соціальної пенсії.

Таким чином, незважаючи на спільні витоки, пенсія та довічне грошове утримання судді мають різнонаправлене призначення, а тому й різну правову природу.

Виходячи з наведеного, Пленум Верховного Суду України наголошує, що правильним і допустимим є внесення змін щодо статусу суддів та пов'язаних із цим конституційних гарантій їх незалежності саме законом про статус суддів як спеціальним законом.

Разом з тим, приписами Закону № 213-VIII внесено зміни до Закону № 2453-VI (частини третя, п'ята статті 141), що містять аналогічні за своїм змістом та сутністю положення, які вже були одного разу визнані неконституційними щодо обмеження граничного розміру довічного грошового утримання суддів у відставці та зміни відсотку, з якого обчислюється розмір довічного грошового утримання.

При цьому ухвалення рішення Конституційним Судом України про визнання неконституційними законів, інших правових актів або їх окремих положень зумовлює втрату ними чинності з дня ухвалення такого рішення (статті 150, 152 Конституції України, Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000). Правовий акт або його окремі положення, що визнані неконституційними, не можуть бути прийняті повторно в тій самій редакції. Відхилення від такого підходу свідчить про порушення конституційних приписів щодо обов'язковості виконання рішень Конституційного Суду України.

Однак положеннями Закону № 213-VIII, предметом регулювання якого є інше коло питань, ніж судоустрій і статус суддів, а саме: реалізація заходів щодо економного та раціонального використання державних коштів і приведення до фінансових можливостей дії положень окремих законів України (пояснювальна записка до Закону № 213-VIII), внесено зміни до спеціального закону, що направлений на цілісне врегулювання діяльності самостійної гілки влади, а саме: *«на визначення організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд»* (преамбула Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII) у частині довічного грошового утримання суддів.

Так, у пункті 4 мотивувальної частини свого Рішення від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 (справа про соціальні гарантії громадян) Конституційний Суд України звернув увагу Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України на необхідність додержання положень статей 1, 3, 6, 8, 19, 22, 95, 96 Конституції України, статей 4, 27, частини другої статті 38 Бюджетного Кодексу України при підготовці, прийнятті та введенні в дію Закону про Державний бюджет. Зокрема, Конституційний Суд України вважає, що «...закон про Державний бюджет

України як правовий акт, чітко зумовлений поняттям бюджету як плану формування та використання фінансових ресурсів, має особливий предмет регулювання, відмінний від інших законів України – він стосується виключно встановлення доходів та видатків держави на загальносуспільні потреби, зокрема і видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення, тому цим законом не можуть вноситися зміни, зупинятися дія чинних законів України, а також встановлюватися інше (додаткове) правове регулювання відносин, що є предметом інших законів України. ...При прийнятті закону про Державний бюджет України мають бути дотримані принципи соціальної, правової держави, верховенства права, забезпечена соціальна стабільність, а також збережені пільги, компенсації і гарантії, заробітна плата та пенсії для забезпечення права кожного на достатній життєвий рівень (стаття 48 Конституції України). Оскільки предмет закону про Державний бюджет України чітко визначений у Конституції України, Кодексі, то цей закон не може скасовувати чи змінювати обсяг прав і обов'язків, пільг, компенсацій і гарантій, передбачених іншими законами України».

У зв'язку з цим Конституційний Суд України дійшов висновку, що «зупинення законом про Державний бюджет України дії інших законів України щодо надання пільг, компенсацій і гарантій, внесення змін до інших законів України, встановлення іншого (додаткового) правового регулювання відносин, ніж передбачено законами України, не відповідає статтям 1, 3, частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19, статтям 21, 22, пункту 1 частини другої статті 92, частинам першій, другій, третій статті 95 Конституції України» (абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2007).

Пленум Верховного Суду України вважає, що зазначена правова позиція Конституційного Суду України має бути застосована при встановленні статтею 141 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 213-VIII неможливості обмежувати розмір щомісячного довічного утримання суддів 10 прожитковими мінімумами, оскільки такі зміни були внесені Законом, предметом якого не визначено організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права

відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

2. Правове обґрунтування невідповідності пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213-VIII статті 8, частині першій статті 21, частині першій, пунктам 2, 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України.

2.1. Закон № 213-VIII складається з двох структурних складових (частин): перша – основна змістовна частина, що містить норми права, які мають бути інтегровані у відповідні законодавчі акти; друга – прикінцеві положення, які відповідають за процесуальний механізм імплементації першої складової.

Після набрання чинності Законом № 213-VIII його основна змістовна частина втрачає чинність, адже його приписи стають тілом тих законів, на заміну яких вони створені. Прикінцеві положення не включаються до складу Закону, а виконують функції звичайних похідних і допоміжних актів правотворчості, а тому є підстави стверджувати, що розділ III «Прикінцеві положення» Закону № 213-VIII не втратив чинності.

Пленум Верховного Суду України вважає, що з метою дотримання принципу правової визначеності як складової верховенства права (стаття 8 Конституції України) правова позиція Конституційного Суду України, викладена в його Рішенні № 6-рп/2007, має бути також застосована при визнанні неконституційним пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213-VIII у частині скасування норм щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії/щомісячне довічне грошове утримання призначаються відповідно до законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про статус народного депутата України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про судову експертизу», «Про Національний банк України», «Про державну службу в органах місцевого самоврядування», «Про дипломатичну службу», Податкового та Митного кодексів України, Положення про помічника-консультанта народного депутата України.

По-перше, указані положення вже були одного разу визнані неконституційними (Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013).

По-друге, Пленум Верховного Суду України вважає, що з прийняттям пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213-VIII, окрім порушення принципу правової визначеності, відбулося порушення розумної стабільності правового регулювання суспільних відносин.

Згідно із частиною першою статті 8 Конституції України в Україні визнається й діє принцип верховенства права. Складовою верховенства права є принцип правової визначеності, основу якого утворює ідея передбачуваності очікування суб'єктом відносин визначених правових наслідків (правового результату) своєї поведінки, яка відповідає наявним у суспільстві нормативним приписам. Про те, що принцип правової визначеності є складовою верховенства права, йдеться в рішенні ЄСПЛ від 28 листопада 1999 року «Брумареску проти Румунії» (пункт 61).

Принцип правової визначеності вимагає ясності й однозначності правової норми та забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними (правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011).

Такий підхід узгоджується з практикою ЄСПЛ. Зокрема, в рішенні від 13 грудня 2001 року у справі «Церква Бесарабської Митрополії проти Молдови» ЄСПЛ зазначив, що закон має бути доступним та передбачуваним, тобто вираженим з достатньою точністю, щоб дати змогу особі в разі необхідності регулювати його положеннями свою поведінку (пункт 109).

Стабільність правового регулювання проявляється в неприпустимості внесення довільних змін до діючої системи норм і є віддзеркаленням підтримання довіри громадян до законів та дій держави. Збереження розумної стабільності означає, серед іншого, обов'язок законодавця враховувати при зміні умов набуття права на отримання соціальних благ законні очікування, пов'язані із виконанням (повністю або частково) умов набуття такого права. Рівність усіх перед законом, що впливає із частини другої статті 21 Конституції України, впливає на регулювання всіх

суспільних відносин. Дотримання цього принципу означає, зокрема, й безпідставну заборону без розумного виправдання запроваджувати різницю в правах осіб, які належать до однієї й тієї ж категорії (заборону відмінного поводження з особами, які знаходяться в однакових чи споріднених ситуаціях).

Принцип рівності окремо передбачений на конституційному рівні й щодо суддів. Зокрема, відповідно до статті 149 Основного Закону України на суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції.

Водночас, незважаючи на передбачену Конституцією України рівність суддів загальної та конституційної юрисдикцій, Закон № 2453-VI по-різному визначає порядок виплати щомісячного довічного грошового утримання суддів. Так, частина четверта статті 141 Закону № 2453-VI передбачає право на перерахунок щомісячного довічного грошового утримання суддів Конституційного Суду України. Натомість положення, яке передбачало право на перерахунок щомісячного довічного грошового утримання суддям загальної юрисдикції, виключено Законом № 213-VIII. Тобто судді судів загальної юрисдикції знаходяться в дискримінаційному становищі порівняно із суддями Конституційного Суду України.

Разом з тим на розмір щомісячного довічного грошового утримання впливає рівень суддівської винагороди, яка для суддів судів загальної юрисдикції та для суддів Конституційного Суду України Законом № 2453-VI обчислюється по-різному.

Так, суддям Конституційного Суду України, які до призначення мали стаж роботи на посаді судді, надбавка за вислугу років обчислюється відповідно до абзацу першого частини п'ятої статті 133 Закону № 2453-VI, а суддям, які такого стажу не мали, – на підставі абзацу другого цієї статті. Однак згідно з положеннями частини другої статті 135 Закону № 2453-VI при визначенні стажу роботи, що дає судді Конституційного Суду України право на відставку і виплату вихідної допомоги, зараховується також стаж іншої практичної, наукової, педагогічної роботи за фахом та стаж державної служби.

Відповідно до частин другої та третьої статті 148 Основного Закону України Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України; суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Системний аналіз зазначених положень Конституції України та Закону № 2453-VI указує на те, що кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду України є вичерпними й однаковими для всіх. Отже, після набуття особою відповідних повноважень судді Конституційного Суду України вона повинна мати рівний порядок та умови оплати своєї праці в порівнянні з іншими суддями Конституційного Суду України.

Однак у частині умов виплати суддівської винагороди та обчислення надбавки за вислугу років (яка впливає на розмір щомісячного довічного грошового утримання) судді Конституційного Суду України знаходяться в дискримінаційному правовому становищі як порівняно із суддями судів загальної юрисдикції, так і щодо один одного, що не узгоджується з конституційним принципом рівності всіх перед законом (частина перша статті 24 Конституції України).

Пленум Верховного Суду України вважає, що стабільність має бути дотримана й при матеріальному та соціальному забезпеченні суддів, ураховуючи раніше чинне правове регулювання. Так, установлення менш сприятливих умов надання гарантій матеріального та соціального забезпечення суддям, що призначені (обрані) на посаду раніше введеного в дію нового правового регулювання, порівняно з тими умовами, що були законодавчо передбачені при призначенні (обранні) їх на посаду, за своїм значенням у системі правового регулювання практично означає зниження рівня незалежності суддів, що є недопустимим у силу положень статті 126 Конституції України та підтверджено практикою Конституційного Суду України.

Нові правила щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії призначаються відповідно до Закону № 2453-VI та (або) Закону України

«Про державну службу», поширюються не тільки на суддів, які призначені (обрані) на посаду після введення в дію нового правового регулювання (з 1 червня 2015 року), але й на тих, хто почав свою професійну діяльність на посаді судді в період дії законодавства, що передбачало право на відставку не тільки за віком, але й за наявності необхідного стажу судді.

У результаті прийняття пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213-VIII судді, які звернулися до Пенсійного фонду України із заявою про призначення пенсії/щомісячного довічного грошового утримання після 1 червня 2015 року, перебуватимуть у різному правовому становищі порівняно із суддями, які звернулися із аналогічною заявою до 1 червня 2015 року. Вказівка лише на дату написання заяви про призначення щомісячного довічного грошового утримання є порушенням принципу правової визначеності та принципу рівності всіх громадян (статті 8, 21 Конституції України).

Так, незважаючи на те, що судді, перебуваючи на посаді судді, працювали відповідно до законодавства, яке передбачало право судді на отримання щомісячного довічного грошового утримання (у розмірі до 90% заробітної плати судді), при реалізації права на відставку, по суті, вони будуть знаходитися в різному правовому становищі залежно від дати написання ними заяви про призначення щомісячного довічного грошового утримання.

Зокрема, суддя, який набув права на відставку відповідно до наявного в нього стажу не менше 20 років, однак не досягнувши віку відставки судді – 65 років залишився на посаді судді, станом на 1 червня 2015 року після написання ним заяви про призначення щомісячного довічного грошового утримання буде отримувати його на загальних підставах відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Натомість суддя, який набув права на відставку відповідно до існуючого в нього стажу не менше 20 років, однак не досягнувши віку відставки судді – 65 років прийняв рішення про відставку та звернувся із заявою про призначення щомісячного довічного грошового утримання до 1 червня 2015 року буде отримувати щомісячне довічне грошове утримання відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Судді є рівними, адже, здійснюючи правосуддя, мали відповідно до законодавства однаковий статус та гарантії незалежності, що включають і порядок призначення щомісячного довічного грошового утримання. Викладене підтверджує порушення приписами Закону № 213-VIII універсального принципу рівності, закріпленого статтею 21 Основного Закону України, а також порушення принципів незалежності суддів, передбачених частиною першою статті, пунктами 2, 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України.

Крім того, згідно із частиною першою статті 83 Закону № 1788-XII пенсії призначаються з дня звернення за пенсією, крім випадків, коли пенсії призначаються з більш раннього строку. Стосовно суддів діє правило: з дня досягнення пенсійного віку (пункт «а» цієї статті) або в разі наявності стажу роботи на посаді судді не менше двадцяти років (частина перша статті 120 Закону № 2453-VI).

Порядок подання документів для призначення і виплати щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці органами Пенсійного фонду України передбачено постановою Правління Пенсійного фонду України від 25 січня 2008 року № 3-1. Пунктом 1.2 зазначеної постанови встановлено: *«Щомісячне довічне утримання призначається з дня, наступного після відрахування судді зі штату суду згідно з наказом, виданим на підставі акта Верховної Ради України або Президента України про звільнення у зв'язку з поданням заяви про відставку, у тому числі у відставку за станом здоров'я, що перешкоджає продовженню виконання обов'язків, та припинення виплати щомісячного грошового утримання працюючому судді, якщо звернення за призначенням щомісячного довічного утримання відбулося не пізніше трьох місяців з дня відрахування судді зі штату суду. У разі звернення пізніше трьох місяців з дня відрахування судді зі штату суду щомісячне довічне утримання призначається з дня звернення».*

Отже, ураховуючи бездіяльність Вищої ради юстиції та Верховної Ради України та незважаючи на те, що дата написання заяви про відставку суддею може бути ще до 28 березня 2015 року (тобто до набрання чинності Законом № 2453-VI у редакціях законів № 192-VIII та № 213-VIII), день призначення щомісячного довічного утримання обчислюватиметься з дня, наступного

після відрахування судді зі штату суду згідно з наказом, виданим на підставі акта Верховної Ради України.

Крім того, положеннями Закону № 213-VIII, окрім принципу рівності всіх громадян, порушено принцип пропорційності. Так, у підпункті 5 пункту 2 розділу I Закону № 213-VIII поставлено в нерівні умови працюючих пенсіонерів (у тому числі працюючих суддів, які мають право на пенсію). Зокрема, у період роботи особи на посадах, які дають право на призначення пенсії або щомісячного довічного грошового утримання в порядку та на умовах, передбачених законами України «Про статус народного депутата України», «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», пенсії, призначені відповідно до Закону № 1788-XII, не виплачуються.

Натомість у період роботи особи на інших посадах/роботах пенсії, призначені відповідно до Закону № 1788-XII (розмір яких перевищує 150 відсотків прожиткового мінімуму), виплачуються в розмірі 85 відсотків призначеного розміру, але не менше 150 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність.

Тобто суддів, зокрема, виділено в окрему групу осіб, яким не виплачуються пенсії або щомісячне довічне грошове утримання в разі перебування їх на посаді судді в цей період. Таке обмеження не може бути застосовано, оскільки воно зачіпає саму сутність права на отримання пенсії та є перепорою в реалізації закріпленого статтею 21 Конституції України права, що всі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах.

Таким чином, застосування пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213-VIII, серед іншого, має наслідком втрату суддею власного правового статусу судді у відставці, що призводить до порушення принципу правової визначеності, що є складовою верховенства права, передбаченого статтею 8 Конституції України, принципу рівності, який має універсальний характер і гарантований статтею 21 Конституції України, а також до порушення незалежності суддів, гарантованої статтею 126 Основного Закону України.

2.2. Пленум Верховного Суду України наголошує, що до прийняття Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII статтю 138

Закону № 2453-VI (аналогічно чинній статті 141) двічі було змінено законами, предметом регулювання яких також не була організація судової влади та здійснення правосуддя. Зазначені закони були направлені на запобігання фінансовій кризі, урегулювання бюджетних питань держави, а більшість їх положень (згідно з прикінцевими і перехідними положеннями до них) мала очевидний тимчасовий характер. При цьому положення, якими чинна на той час стаття 138 Закону № 2453-VI отримала зміни, Пенсійний фонд України застосовував, нараховуючи розмір грошового довічного утримання суддів. А саме:

1) приписами пункту 2 статті 36 Закону України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про внесення змін та визначення такими, що втратили чинність деяких законодавчих актів України» було передбачено розмір 60 відсотків грошового утримання судді, з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (зазначена норма діяла до 28 березня 2015 року);

2) приписами пункту 28 розділу II Закону України від 27 березня 2014 року № 1166-VIII «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» було передбачено розмір 70 відсотків грошового утримання судді, з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (зазначена норма діяла до 1 січня 2015 року).

Верховний Суд України, усвідомлюючи вкрай тяжке економічне становище держави у 2014 році, керуючись частиною другою статті 152 Конституції України в аспекті того, що закони, інші правові акти або їх окремі положення, які визнані неконституційним, утрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, ураховуючи правову позицію Конституційного Суду України, викладену в його Рішенні від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 (справа про соціальні гарантії громадян), стосовно того, що зупинення Законом про Державний бюджет України дії інших законів України щодо надання пільг, компенсацій і гарантій, внесення змін до інших законів України, встановлення іншого (додаткового) правового регулювання відносин, ніж передбачено законами України, не відповідає статтям 1, 3, частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19,

статтям 21, 22, пункту 1 частини другої статті 92, частинам першій, другій, третій статті 95 Конституції України (абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення), а також позицію, викладену у висновку, постановленому в Рішенні від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 згідно зі статтею 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо порядку застосування статті 138 Закону № 2453-VI (положення якої аналогічні за своєю суттю приписам чинних частин третьої, п'ятої статті 141 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 192-VIII) стосовно обчислення довічного грошового утримання суддів, виходячи з розміру 80 відсотків, але не більше 90 відсотків від розміру грошового утримання судді, з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також виходячи з наявних правомірних (законних) очікувань стосовно прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у новій редакції, виходячи із запровадженої судової реформи, тобто розуміння того, що положення законів України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про внесення змін та визначення такими, що втратили чинність деяких законодавчих актів України» і від 27 березня 2014 року № 1166-VIII «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» хоч і порушують загальну логіку та будову Закону № 2453-VI, однак мають очевидний тимчасовий характер, не звертався до Конституційного Суду України з відповідним поданням щодо визнання частин третьої, п'ятої статті 138 Закону № 2453-VI такими, що суперечать статтям 8, 21, 126 Конституції України.

Отже, викладене дає змогу констатувати, що за своєю суттю внесення змін до частин третьої, п'ятої статті 141 Закону № 2453-VI щодо обмеження щомісячного довічного грошового утримання судді в розмірі 60 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді, обмеження розміру довічного грошового утримання 10 мінімальними заробітними платами, а також вилучення права на перерахунок пенсії суддів загальної юрисдикції порушує гарантії незалежності суддів та принцип рівності прав суддів загальної юрисдикції порівняно із суддями Конституційного Суду України, які передбачено частиною першою статті 126, статтею 152 Конституції України.

Застосування пунктом 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону № 213-VIII, серед іншого, має наслідком втрату суддею власного правового статусу судді у відставці, що призводить до порушення принципу правової визначеності як складової верховенства права, передбаченого статтею 8 Конституції України, принципу рівності, який має універсальний характер і гарантований статтею 21 Основного Закону України, а також до порушення незалежності суддів, гарантованої статтею 126 Конституції України.

На підставі викладеного, керуючись статтями 150 і 152 Конституції України, статтями 13, 39 і 40 Закону України «Про Конституційний Суд України»,

ПРОСИМО:

1. Відкрити провадження за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» («Голос України», 26.02.2015, № 35) та редакції Закону України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» («Голос України», 2015, 03, 12.03.2015 № 44).

2. Перевірити на предмет відповідності вимогам статті 8, статті 21, частини першої статті 126 Конституції України положення частини третьої, абзацу четвертого та речення першого абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» («Голос України», 26.02.2015, № 35) у взаємозв'язку з приписами підпункту 5 пункту 2, пункту 17 розділу I Закону України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» («Голос України», 2015, 03, 12.03.2015 № 44) та

визнати ці положення такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

3. Перевірити на предмет відповідності вимогам статті 8, статті 21, частини першої статті 126 Конституції України положення пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» («Голос України», 2015, 03, 12.03.2015 № 44) та визнати ці положення такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

4. Визнати провадження за цим конституційним поданням невідкладним і розглянути його в межах місячного строку, визначеного в частині другій статті 57 Закону України «Про Конституційний Суд України».

У конституційному провадженні за цим поданням уповноважується Кліменко Марина Робертівна, заступник Голови Верховного Суду України та Берестова Ірина Еріївна, заступник начальника правового управління – начальник відділу нормативно-правової роботи Верховного Суду України (044 288 97 33).

Конституційне подання та додатки подаються в 3-х примірниках.

Додатки:

1. Копія постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 липня 2015 року № 14 «Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності (конституційності) положень частини третьої, абзацу четвертого та речення першого абзацу шостого частини п'ятої статті 141 Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» у взаємозв'язку з положеннями підпункту 5 пункту 2, пункту 17 розділу I, пункту 5 розділу III Закону України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» стосовно звуження гарантій матеріального забезпечення та

соціального захисту суддів у відставці положенням статті 8, частини першої статті 21, частини першої, пунктів 2, 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. (витяги).

3. Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці).

4. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 65 розділу I, пунктів 61, 62, 63, 66 розділу II, пункту 3 розділу III Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» і 101 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 67 розділу I, пунктів 1–4, 6–22, 24–100 розділу II Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України).

5. Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання).

6. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року № 18-рп/2011 (витяг) у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення поняття «щомісячне довічне грошове утримання», що міститься у підпункті «е» підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Податкового кодексу України.

7. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України).

8. Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 29, 36, частини другої статті 56, частини другої статті 62, частини першої статті 66, пунктів 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 статті 71, статей 98, 101, 103, 111 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про соціальні гарантії громадян).

9. Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками).

10. Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху).

11. Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів

України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання).

12. Рішення Конституційного Суду України 29 червня 2010 року № 17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію».

13. Закон України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів».

14. Закон України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» (витяг).

15. Закон України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (витяги).

16. Закон України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» (витяг).

17. Закон України від 15 грудня 1992 року № 2862-XII «Про статус суддів» (зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 24 лютого 1994 року № 4015-XII «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус суддів»») (витяг).

18. Закон України від 27 березня 2014 року № 1166-VII «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» (витяг).

19. Закон України від 5 листопада 1991 року № 1788-XII «Про пенсійне забезпечення» (витяги).

20. Порядок подання документів для призначення і виплати щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці органами Пенсійного фонду, що затверджений постановою правління Пенсійного фонду України від 25 січня 2008 року № 3-1.

21. Рішення Європейського суду з прав людини від 1 червня 2006 року в справі «Федоренко проти України» (витяг).
22. Рішення Європейського суду з прав людини від 28 листопада 1999 року в справі «Брумареску проти Румунії» (витяг).
23. Рішення Європейського суду з прав людини від 2 березня 2005 року в справі «MALTZAN and Others v. Germany».
24. Рішення Європейського суду з прав людини від 13 грудня 2001 року в справі «Церква Бесарабської Митрополії проти Молдови».
25. Перший протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року (витяг).
26. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року (витяг).

**Голова
Верховного Суду України**

Я.М. Романюк